

UDK 373.3(497.5)“1888“

Prethodno priopćenje**Krešimir Škuljević**

Osnovna škola „Vladimir Nazor“

Slavonski Brod

skuljevickresimir@gmail.com

Primjena pedagogije pučkog školstva nakon zakonodavne legalizacije brodskog kotara 1888. godine

Sažetak

Rad predstavlja novost u području pedagogije pučkog školstva u praksi nakon 1888. godine. Temelji se na arhivskoj građi Kotarskog ureda Brod na Savi, dijela Požeške županije, časopisu Školski vrt i Napredak te objavljenoj literaturi. Tematski se prati pedagogija pučkog školstva i njezina promjena u pristupu prema odgojnom radu pučkog školstva. Kako rad ne bi bio samo s teoretskim pristupom temeljen je na zakonskoj raščlambi i raspravama javnosti upotpunjen je zapisnicima, dokumentima, izvadcima i ostalom dokumentacijom iz školstva (i javne uprave) za područje Požeške županije. Praksa je pokazala da se školski vrtovi dobro drže, uglavnom inicijativom iskusnijih učitelja. Obrasci za analizu stanja učenika uvode kvalitetu, rade se popis izvrsnosti učenika, a učiteljima se brani “ugled”. Pedagogija počiva na razumnim temeljima. Prethodno razdoblje ne spominje te detalje, koji su uglavnom nebitni na saborskim sjednicama koje prenosi Cuvaj. Pedagogija na koncu pobjeđuje jer joj to praksa potvrđuje primjerima iz prakse koji prate i brane učitelja na isti način, a dio su upravnog institucionalnog okvira čiji je dio i pučko školstvo.

Ključni pojmovi: pedagogija, Kotarski ured Brod na Savi, pučko školstvo.

Uvod

Pedagogija je postala nova priznata disciplina u nekadašnjem vojnom dijelu Hrvatske odmicanjem tradicionalnih stavova Rimokatoličke crkve od područja školstva 1874., svjetske religije koja danas ima 16,4 % svjetske populacije te je ukorijenjena jedino na europskom kontinentu u kontinuitetu. (Mozaik 3d

scena, Svjetske religije, 2020.) Definirajući pedagogiju kao znanost o odgoju možemo joj početke jako rano (još u 4. stoljeću s odlukama crkvenih sabora) definirati jer o tome piše i Biblija. (Radošević 2002: 51-60) Na našim prostorima se spominje sa seobom Hrvata te prati povijesni kontinuitet. (Žalac 1974: 165) Autor ovog teksta je definira kao novom, u zakonodavnom okviru, od 1888. jer se prvi puta jednoznačno pojavila u zakonodavnom okviru o školstvu imenovavši je jednako. Kontekst vremena formiranja te discipline i njene integracije u mjesto priznatih djelatnosti istog područja pogledati u prethodnom radu. (Škuljević 2019: 105-117) Područje Slavonije nakon 1871. je bilo okarakterizirano s djelovanjem Hrvatskog-pedagoškog književnog zbora. Kontekst vremena i okoline nije moguće jednoznačno raščlaniti zbog slojevitih (zakonodavnih) i stupnjevitih (obrazovnih) događanja koji utječu na odgoj tog vremena. U te varijable (promjene koje utječu na pedagogiju i ciljanu skupinu) su se trebale ubrojiti i izvanredne situacije (političko – klimatološkog karaktera poput ratova, poplava i internih odluka koje su izvan domene promatranja ovog rada) čime bismo došli na mikro pristup, koji je i ponuđen, kao prikazivanje pozitivnih promjena u situacijama koje su proučene. Povećavanjem varijabli, izvanrednih situacija, gubi se vjerojatnost definiranja pozicija (sinteza) koje mogu poslužiti kao primjer čime se gubi svrha reprezentativnosti. Svrha pedagoškog uvođenja svjetonazora u obrazovne institucije pučkih škola je bila, među ostalim, amortizacija kulture ruralnih krajeva prema intelektualnom djelovanju širokih društvenih skupina. Trendovi su govorili da se vizualizacijom demonstrirala prednost odgoja i škole kao odgojne ustanove. Povijest školstva navedenog razdoblja je velika, ali isto-vremena istraženost pedagogije čije se spoznaje mogu primijeniti u ovom radu svrhovito je ograničena.

Djelovala je i ranije iako ne izravno, ali u drugom području, primjerice kazalištu (Krušić 2016: 9-25). Liberalizacijom se prihvaćaju nova promišljanja i daje se prostor svjetonazoru da je nužno svakodnevno raditi istraživanja koja bi dovela do boljeg odgojno obrazovnog rada te da pojedina istraživanja iako imaju dobre metodološke postavke mogu davati oprečne rezultate jer se temelje na drugačijem uzorku. Navedeni rezultati su laicima davali pogrešnu sliku o toj disciplini. U tu svrhu nastaju određena društva i publikacije čime se u praksi otežao rad učiteljskog kadra, ali zbog uzora iz ostalih europskih obrazovnih prijestolnica imaju osnovu za polazak i primjenu u svojoj sredini (Škuljević 2019: 108). Svrha rada je pratiti tijek promjena u pučkom školstvu s naglaskom na pedagogiju. Pokušati definirati koliko je razvoj pedagogije utjecao na zakonodavnu osnovu školstva. Pučko školstvo je doživjelo korjenite promjene 1888. godine kada je

integrirano sa ostatkom Hrvatske. Navedena tvrdnja predstavlja političku odluku koja je dovela do upravnih promjena. Naime, tek te godine je došlo do stvaranje jedinstvenog proračuna u Hrvatskoj što je posljedično dovelo do novih okolnosti. Pedagogija je sve više postala dio svakodnevice. Za rad je korištena neobjavljena arhivska građa fond Kotarski ured Brod na Savi (1881.-1918.) s naglaskom na 19. stoljeće. Objavljenu predstavlja časopis „Napredak“, „Školski vrt“ te tom Cuvaja s naglaskom na osmi svezak. Posljednja objavljena literatura je djelo „Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj“. Kratki pregled 19. i 20. stoljeća iz pedagogije možete naći u radu dr.sc. Milana Matijevića (Matijević 2009: 301-319). Rad pedagoško-književnog zbora obuhvatio je prof. dr. sc. Nevio Šetić (Šetić 2011: 353-372). Izvan Hrvatske u tom vremenu nastaju djela Johanna Heinricha Pestalozzija „Miroslav i Bogoljuba“, Françoisa Rabelaisa „Misli o uzgoju“ te Angela Mossoa „Tjelesni uzgoj“. U Hrvatskoj predstavnici su Marija Jambrišak „O ženskom uzgoju“ uz Đuru Turića i Adolfa Vukovića. Kreativnost uz pedagogiju je vazala Sani Kunac (Kunac 2015: 423-446). Do sada nisu objavljeni radovi o pedagogiji nakon 1888. i njezinoj konkretnoj primjeni. Kronološki je blizak rad Mitsutoshija Inabe „Pedagogija i psihologija u učiteljskoj školi u Sarajevu (1881.-1918.) za austrougarske vladavine“ (Inabe 2015: 31-47). Sadržaj mu je orijentiran na tadašnje visoko školstvo iako koristi izvore s našeg podneblja što potvrđuje kvalitetu naših osnivača pedagogije.

Tematski se prati pedagogija i njezina promjena u pristupu prema odgojnom radu pučkog školstva. Kako rad ne bi bio samo s teoretskim pristupom temeljen na zakonskoj raščlambi i raspravama javnosti upotpunjen je zapisnicima, dokumentima, izvadcima i ostalo dokumentacijom iz školstva za područje Požeške županije i njenog upravnog dijela kotara Brod na Savi koji je obuhvaćao 12 upravnih općina i 47 naselja. Cilj je otkriti koliko su zakonodavne promjene (iz pedagogije) i kontinuitet u načinu o rado odgojnih djelatnika, na svim razinama, promijenili obrazovanje, na koji način i pod kojim uvjetima.

Dotadašnja temeljna građa za pučko školstvo koja je bila objavljena je bila od Cuvaja. Osmi svezak pokriva razdoblje koje podupire novu zakonsku osnovu od 13. listopada 1888. godine. Isti svezak spominje pedagogiju u širem kontekstu obrazovanja. Vrijedi istaknuti saborsku raspravu na proteklu 1889-1899. školsku godinu. Navedena struka se spominje s ciljem unaprijeđena sustava rada odgojnih djelatnosti. Predložilo se osnivanju pedagogije kao samostalnog predmeta „pedagogija za višu naobrazbu pučkih učitelja“ na tadašnjem fakultetu za učitelje (preparandija) i da bi bilo potrebno da se napravi samostalan fakultet za učiteljice (bez segregacijskih sposobnosti i uvjeta) (Cuvaj 1913: 568). Raz-

doblje kraja 19. stoljeća je dobro prikazano u disertaciji dr. sc. Branka Ostajmera „Narodna stranka u Slavoniji i Srijemu 1883.-1903“. Navesti treba i rad „Đakovački učitelj Ivan Kocić Jergović“. Temelj za lokalnu povijest područja predstavlja i djelo Ivana Martinovića „Povijesne crtice o školstvu brodske pukovnije i broskog okružja“ iz 1912. godine. Potrebno se konzultirati i s djelom „Godišnji izvještaj više pučke škole realnoga smjera i s njom spojene niže dječačke, te šegrtske škole u Brodu na Savi za školsku godinu 1897-1898. (1898.)“. Osim Cuvaja na hrvatskom važno je djelo i Franza Vaničeka na njemačkom Tematiku promatra kao umirovljeni srednjoškolski učitelj s iskustvom javnog djelovanja i privilegiranim pristupom državnih administracija. (Specialgeschichte der Militärgrenze, IV., školstvo. 448-593.)

Nedosljednosti struke u pučkom obrazovanju

Požeška županija u kolovozu 1892. radi na „duševnom napretku i blagostanju naroda“. Navedena aktivnost upravnog institucionalnog aparata pokušavala se postići kvalitetnijim radom postojećih pučkih škola. Druga ideja je bila vezana uz postojeće privredne, tj. strukovne tečajeve koji su se trebali vezati uz pučke škole tako što bi se obvezno obrazovanje produžilo s pet na šest godina (tečajeva). Aktivnosti predstavničkih tijela institucije, školski odbori su imali dijametralan odnos po tom pitanju i radili su upravo suprotno. Veći pregled strukture rada i opsega djelovanja možete pogledati u radovima (Škuljević 2017; Škuljević 2019; Škuljević 2020). Navedenu pedagošku dokumentaciju popisa učenika konkretne zakonske osnove članka, iz 1888., 16 i 17 su pisali isti učitelji koji su bili članovi školskih odbora (Hrvatski državni arhiv Slavonski Brod, Kraljevska kotarska oblast u Brodu na Savi (1881.-1918.), Požeška županija školama, 28. 5. 1892.). Upravna tijela koja su predstavljala vlast u tom razdoblju su funkcionirala na već definiranom principu koje je bio ostavljen nakon 1886. godine. Dopisi su poslani upravnim općinama nakon svega nekoliko dana (3. rujna) koje su od mjesnih pučkih škola zatražila takozvane imenike „proptupisnih učenika“. Vjerojatno se mislio na one koji su bili ispisani od članova školskih odbora, a navedena odluka nije bila u skladu s novim dopisom iz županije. Spomenuti imenik se trebao dostaviti u roku od 24 sata do smog najbližeg kotarskog ureda, u ovom slučaju u Brodu na Savi. Naredba je predstavljala obvezu jer je kazna za prekršaj iznosila 20 forinti. Okolna naselja su prionula poslu te su Slobodnica, Kaniža, Zdenci, Brodski Stupnik Živike, Sredanci i Du-

bovik krenuli s pravljjenjem popisa (HR-DASB, KUB, Općinsko poglavarstvo u Podvinju, 25. 10. 1892.). Istog trenutka su bili informirani i mjesni školski nadzornici. Posljednji su iz tog razdoblja objavili djelo znanstvenici dr. sc. Josip Jagodar i izv. prof. dr. sc. Emina Berbić Kolar (Jagodar Kolar 2020: 101-110). Tematski je školski odbor Slavenskog Kobaša brinuo o izostancima učenika, nabavi novih udžbenika i materijalnim popravcima učiona uz detaljnu kronologiju imena i statističke pokazatelje. Ispisivali su učenike iz škole nakon četvrtog razreda koji ga nisu završili s pozitivnim uspjehom. Navedene nekorektnosti su se ispravljale sa dodatnom dokumentacijom.

Pedagogija je istovremeno pažljivo pristupala kvantitativnoj analizi i težila povećanju učinka kod učenika pomoću što šireg metodološkog obrasca. S toga, pitanju produženja boravka učenika u razredu nije moralo nužno povećati učinkovitost istih kada izađu iz njega. Trudila se poboljšati psihičko i moralno stanje samih učenika i učiniti obrazovni sadržaj što raznovrsnijim. U tom smjeru je donesena odluka Kotarskog ureda u Brodu sa se mora osnovati cjepiljnak na području sibirjske općine 1888. godine. Kotarski ured u Brodu je, po prilici, u tom razdoblju obuhvaćao 12 upravnih općina sa barem 47 naselja (HR-DASB, KUB, Izkaz upravnih općina polag županijah i kotarah, 4. 7. 1894.). Tom prigodom je napravljena analiza postojećeg stanja kada je bilo u pitanju obrazovanje izvan učione. Dječaćka učiona je imala već pokušalište sa dosta „osijemenjenoga voća“. Kao lokaciju su općinski vijećnici odlučili definirati sa samom učiteljskim kadrom. Kako je to bila odluka od javnog interesa napravio se odbor za tu svrhu. U njemu su bila tri općinska vijećnika. Jedan kao predsjednik, a dva kao članovi odbora (HR-DASB, KUB, Zapisnik sjednice općinskog vijeća Sibirj, 19. 12. 1887.).

Sve veća uloga, značaj i doprinos pedagoga na području Vojne je vidljiv na primjeru školske administracije istraživanog područja. Vidljivi tragovi prihvaćanja važnosti psihičke i filozofske ravnoteže obrazovanja u okolini djelovanja vidljivo je u organiziranju sve više društvenih događaja u svijetu odraslih Požeške županije. Plesne zabave, koncerti za instrumentalce i za pjevače, vatromete, jahačke spektakle i produkciju snage (HR-DASB, KUB, Općinsko poglavarstvo u Donjim Andrijevcima, 5. 2. 1888.). U tom trenutku je općina bila regulator takvih aktivnosti te je zahtijevala od organizatora stanovitu naknadu za zakup javnog prostora.

Osjećaj pijeteta prema Monarhiji u kojoj su se učitelji i učenici nalazili je i dalje bio prisutan kod mladeži. Na nacionalnoj razini su politički odnosi tijekom Hedervarya, ovisno o kojem sazivu sabora govorimo, imali, negativna kontekst. Zato to razdoblje zovemo u politici „pacificiranjem“. Zbog neočekivane smrti

kraljevića Rudolfa, 30. siječnja 1889. godine, učitelj i mladež su bili u župnim crkvama gdje je održan rekvium „gdje se mnogobrojno pučanstvo sa celom ovdašnjom inteligencijom škol. mladežju i.t.d. prisutno bilo.“ (HR-DASB, KUB, Općinski ured u Sibinju Kotarskom uredu u Brodu, 4. 2. 1889.).

Ostvarivanje pedagoških ishoda u školskim vrtovima

Ideja školskih vrtova se nastavila teoretski i praktično razvijati u pučkom školstvu. Nakon „prisilnog“ uvođenja, nazovimo ga tako, tijekom bana Josipa Jelačića, sve više traga ostavlja u svakodnevici upravnog i obrazovnog sustava, posebno kontinentalne Hrvatske. O njenom razvoju i tijeku je već bilo riječ. Školski vrt je bio zakonska obveza svake pučke škole prema zakonu od 31. listopada 1888. godine. (Horbec 2017: 414) Istodobno, sama struktura zakona se nije temeljito mijenjala još od glasovitoga zakona o školstvu iz listopada 1874. godine. Pedagogija tu ima nove stavove i podržava i razvija tu ideju. Pedagogija tog vremena postaje važnija nego dotad jer je unesena u samu zakonsku osnovu o školstvu: „didaktičko-pedagogijsku zadaću škole“ (Horbec 2017: 439) „Zato su nam dovoljnim dokazom oni narodi, koji su na polju gospodarstva napredni; jer kod njih – kad su obezbijeđeni za svoj opstanak – može cvasti znanost i umjetnost, duh se usavršuje i razvija, volja je jača i odlučnija, a i čuvstva su plemenitija“ (Jos. C-ć 1897: 23). Pedagogija tog vremena potiče teoretski pristup sa praktičnim radom i razvijanjem motoričkih vještina što doprinosi unutarnjoj ravnoteži i veće razvojnom stupnju intelektualnih spoznaja i promišljanja kod učenika. Pedagogija se ograđuje od složenog pristupa problematici. Ne ulazi u to što bi se točno u njemu trebalo uzgajati i ne dira prethodne rasprave struke o razvojnom smjeru školskog vrta (ekonomska ili ogledna svrha). Vidi se korist u korisnom provođenju vremena kod učenika primjerenog uzrasta čije bi se spriječilo dokoličarenje i dangubljenje, ali i troškovi koji nemaju opravdanja u razvoju pojedinca kao individue.

Pedagozi u Beču o temi školskih vrtova također oprezno pristupaju. Smatraju da treba biti naglasak na individualizaciji, koja je posljedica klimatskih i reljefnih obilježja, ali zato moraju postojati opće napomene kako bi se održao red i smisao u tom prostoru pedagoškog rada. Jednoznačni zaključci Hrvatske i Austrije po tome predstavljaju uzgoj voćaka. Pedagozi traže od učitelja povratne podatke kako bi mogli unaprijediti rad svih u tom segmentu. Među postavljenim pitanjima je zapravo način vrednovanja u radu, a vezani su za pedagogiju: „Kako

se djeca zabavljaju u njima? Ako se zabavljaju, kako i u kojoj mjeri? Ako se djeca u vrtu ne zabavljaju, zašto je tome uzrok?“ (Jos. C-ć 1897: 56). Povratna informacija učitelja govori da nemaju dovoljno oruđa za sve učenike. Prema dostupnim podacima učitelj bi bio opskrbljen za rad s 15 učenika, dok bi barem toliko bilo besposleno. Anonimna anketa nam govori da su materijalni uvjeti bili preduvjet za ostvarivanje očekivanih, gore navedenih, pedagoških ishoda. Nedostatak novca otežava planiranu aktivnosti, ali i onemogućava preostale aktivne učenike da im se učitelj u potpunosti posveti. Neriješenim materijalnim uvjetima nastaju dvostruki problemi nemogućnosti izvršavanja ravnopravnosti svih učenika, ali ni davanje svrsishodne poduke, već izabranim, aktivnim učenicima. Kako je odgovor bio skroman možemo se posvetiti pitanjima. Pedagogija je pokušala doći do konkretnih odgovora kako bi imala niz aktivnosti koje bi mogla povezati sa svojom strukom. Od 40 anketiranih škola za smo jednu su bila osigurana novčana sredstva od lokalne općine za školski vrt i to u iznosu od 50 forinti. Tako je sama ideja pedagoškog razvoja u samom početku bila opterećena s dvije prepreke i usmjerena prema oglednoj ulozi i integraciji sadržaja te oslobađanju ekonomskih parametara (Jos. C-ć 1897: 75).

Statističkim promatranjem pristupa u radu, načinu provođenja vremena te motivaciji nije se moglo doći do jednoobraznog sadržaja. Moglo bi se zaključiti da je školski vrt 1897. bio refleksija učitelja, učenika, roditelja i lokalne općine. Stereotipnim promatranjem se moglo zaključiti da su učenici najviše radili tijekom proljeća i ljeta. Kao konkretna aktivnosti bi bila navedena oplemenjivanje, kalemljenje voćaka. Ukoliko izbacimo stvari koje su opterećivale tu ideju ostaju skromni pozitivni i iskreni primjeri koji su bili nošeni na leđima učitelja koji su to voljeli raditi te su u radu bili ustrajni, dosljedni. Potpore roditelja im nije nedostajalo, jer se roditelji već počinju buniti da im se djeca ne smiju zadržavati izvan očekivanog vremena rada škole. Kalendar aktivnosti na školskom vrtu se mogao predvidjeti, ali se nije mogao točno projicirati i datirati s obzirom na vegetaciju i druge stvari koje su utjecale na sam rad učenika, škole i učitelja.

Jedan primjer govori da je učitelj u školskom vrtu njegovao voćke. Treba istaknuti da su pučki učitelji u tom trenutku imali 400 (U praksi je to prije izmjene zakona 1888. bilo 384, 84 forinte u sibirskoj općini. HR-DASB, KUB, kutija 5, Izkaz, 9. 1886) forinti godišnje plaće osigurano, prema zakonskoj osnovi (Horbec 2017: 431). „Tada obeća on djeci, koja budu najmanje jednu uru na tjedan u vrtu radila i voćke njegovala, da će im na koncu godine dati po jednu voćku. I sada se dječaci viših razreda podijele međusobno tako, da su svaki dan po dvojica, a u subotu šestorica radila u školskom vrtu. Ovaj već stari učitelj je tim

načinom dotjerao do toga, da je u svojem jedva 2 ara velikomu vrtu mogao svake godine 20-40 voćaka podijeliti školskoj mladeži.“ (Jos. C-ć 1897: 86). Mi-kro pristup problematici pokazuje da je pedagoško-odgojni rad bio uspješan i ostvariv, kada su se ostvarili potrebni preduvjeti. Ovdje se ne može govoriti o masovnom pristupu radu, ali se rađala ideja izvannastavnih aktivnosti. Uzmemo li navedene brojke kao model (40 učenika : 10 učenika = 25 % učenika) dolazimo do četvrtine zastupljenosti pučke škole (Zakonski maksimum je bio 80 učenika po učitelju. U praksi su se teško otvarala radna mjesta za još jednog učitelja. Pogotovo uzme li se u obzir proces demografskog iseljavanja stanovništva u tom razdoblju). Pogledamo li satnicu onda je to čak šest sati tjedno što je bilo uistinu mnogo s obzirom na postojeći radni dan, čak više od najzastupljenijih predmeta. Nastavni tjedan je trajao najviše 25 sati, što je bilo pet dnevno (bez uključenih praktičnih vještina koje su navedene kao deveti predmet) (Horbec 2017: 416). Matematičkim promišljanjem (25 sati: 5 sati tjedno = 20 % dodatne nastave) dolazimo do toga da je za ostvarivanje ishoda učenja bilo potrebno dodatno raditi barem petinu vremena izvan učione. S druge strane, treba biti realan i pomalo kritičan prema tim brojkama. Sigurno je da se nije radilo cijele školske godine, tj. tijekom kišnog razdoblja i vremena mirovanja vegetacije.

Anonimni pogled na učitelja s dva učenika sat vremena dnevnog praktičnog rada ne može poslužiti ekonomskim rezultatima vrta niti kvantitativnim pokazateljima. Ne može se mjeriti s onim najboljima iz Beča tog vremena gdje je vrt imao višestruku namjenu (ekonomsku i metodičku - oglednu), ali i znatno drugačije uvjete gdje bi se lokalna uprava znatno drugačije postavila. Svrha navedenog pristupa je da teorija dobije svoju sadržajnost u svakodnevnom radu koji će kroz godine rada polučiti profesionalnim radom. Kao zaključna razmatranja navela su se temeljna načela razumnog promišljanja struke – da se svaki kontinuirani rad i nagradi na vidljiv način (novčana nagrada, priznanja, kolajne odlikovanja i slično) jer je suprotno dovodilo do revolta i nezadovoljstva. Sa voćarskim tečajevima bi se trebalo usavršavati one koji su u tom području aktualni i žele napredovati (Jos. C-ć 1897: 138).

„Gradja za istoriju dubrovačke pedagogije“ 1886, Napredak, br. 3, 5. Iz neposredne okolice u radu pedagoškog zbora istaknuto je sudjelovao je i Ante Otovčević koji je djelovao kao školski nadzornik u Novoj Gradiški (Modec 1886: 13).

Novi obrazac za pedagošku dokumentaciju

Iako se za novom zakonskom osnovom i dalje inzistira na usvajanju najvažnijih vještina prati se razvoj obrazovanja izvan domovine. U tom smjeru postaje sve važnije matematički izraziti napredak učenika te na temelju odnosa tih broji pokušati pronaći uzroke problema i dati sugestije za napredak na što optimalniji način. Tim tragom kreću u Upravnoj općini Sibinj gdje je ravnajući učitelj Andrija Galić. Tamo provodi praktično svoj radni vijek. On uvodi 1889. novi način evidencije stanja u školama općina (Sibinj, Slobodnica i Odvorci). Navedeni školski odbor donosio je odluke za 143 učenika i 141 učenicu redovne nastave. Vrlo marljivo su savladali gradivo 200 učenika, marljivo 73, prekidno 5, a nikako 6. U opetovnici je sudjelovalo 95 učenika i 33 učenice. Opetovnicu je vrlo marljivo savladalo 50 učenika, marljivo 16, a nikako 2 (HR-DASB, KUB, kutija 5, Zapisnik sjednice mjestnog školskog vieća u Sibinju, 5. 8. 1889.).

Stvaratelji onodobne dokumentacije pedagoškog karaktera su: predsjedništvo mjesnog školskog vijeća, Mjestno školsko vijeće, Izvadak mjesnog školskog vijeća, Pučke učione, mještani i učitelji. Viša tijela su bila predstavljena preko kotarskih ureda i županijskih tijela. Prema količini stvorene dokumentacije najviše je bilo dokumenata školskog vijeća i to 66 % ukupne količine stvaratelja. U službenoj ponudi su se mogli naći još neki obrasci za ispunjavati, tj. onodobne tiskanice. Školski imenik za učione, Prijava potreba za učitelje, Školski dnevnik, Glavni imenik učenika, Tjednik ili pregled učenog gradiva i Školske svjedočbe. Tiskanice su se prodavale po cijenama između 40 i 100 novčića. (HR-DASB-90, KUO, kut. 48, Cjenik Narodne tiskare Constantina Thrumića u Vinkovcima, 1876.)

Treba se osvrnuti na neke detalje. Prema podacima iz tri škole 70 % redovnih učenika je ocijenjeno sa vrlo dobar na kraju školske godine, a negativno je ocijenjeno 2 % učenika. Još toliko je bilo ocijenjeno kao „prekidno“ pa se može zaključiti da je 96 % bilo pozitivno ocijenjeno. Kod opetovnice, povremene nastave, postotak je bio lošiji što je i bilo za očekivati. Pedagogija se nazire u detaljima koji postaju važni. Prije se u zapisnike nisu vodila takva statistička izvješća, baci-mo li pogled na razdoblje do 1886. godine, iako se radilo o istoj zakonskoj osnovi. Učitelju postaje važno zašto se nešto dogodilo i pokušavalo se doći do samog izvora uspjeha ili neuspjeha. Zanimljivo je da do tada nisu postojale generalne statistike na kraju školske godine i općim uspjehom, na lokalnoj razini sačuvane. Zanimljivo je da ne postoji kategorija izvrstan. S druge strane, kategorija negativnih učenika imala je više raščlambi: povremeni prekidi ili potpuno negativni.

Daljnjom raščlambom se dolazilo do toga imaju li liječničku ispriku (pa su četiri učenika ipak imala) dok su za dva slučaja roditelji morali platiti globu za zanemarivanje nastave. Dobro je to što se pokušavaju potaknuti i riješiti problemi s lošim učenicima. Istovremeno je žalosno što se slobodno vrijeme učitelja koristilo na probleme, koji su ipak ostali otvoreni, dok se o izvrsnima nije ništa navodilo. Vrijeme i kontekst tog razdoblja nam je govorio o postojećim stipendijama i poticanjima izvrsnosti u okolini. Doduše uzorak istraživanja je veći, u geografskom i statističkom smislu (od Oriovca do Garčina) sa 70 škola. Ovdje rubrika za to i ne postoji. Prateći pedagoška načela koja su se potencirala u stručnoj literaturi tog vremena i „Napredku“, na koji su bili pretplaćeni svi učitelji gore navedenih škola, jednak prostor je trebao biti ostavljen i za taj segment učenika.

Neočekivani pedagoški alati u kriznim situacijama

Učitelj Mješovite škole u Slobodnici je doživio neobičan dan u školi. Događaj je svakako vezan uz pedagoški pristup, koji će se kasnije razložiti. Kako ne bih nešto skratio, prenosim jedan dio u cijelosti: „Dne 6. ov mjeseca bijaše sva školska mladež radi nepristojna ponašanja u školi i sbog nemarnog uspjeha svo-ga nauka obustavljena u učioni, da nadoknade svoj nemarni uspjeh i da se u buduće bolje u učioni ponašaju, kao što se učenik/ca ponašati i imade.“ (HR-DASB, KUB, kutija 5, Učiona u Slobodnici školskom vieću u Sibinj, 6. 11. 1888.). Svakako je neobično i prvi put, prema meni dostupnim podacima zabilježeno, da je neki nastavnik odlučio prekinuti nastavu zbog vladanja učenika. Rasprava o vladanju je mnogo, praktično se vode već 20 godina i to bez jednoznačnog zaključka. Preventivnih rješenja je bilo mnogo i tema na učiteljskim skupštinama. Sigurno je da to učitelj nije napravio zato što mu se nije dalo raditi ili zato što je izbjegavao svoje obveze. Zasigurno je to napravio na dobrobit svih da se pošalje poruka svima koji su na neki način doveli do tog čina. Nažalost, u školu stiže reakcija kakvoj se učitelj nije nadao. Dolazi nekoliko mještana spremnih pretući učitelja. Slučaj se prijavljuje Upravnoj općini koja to prosljeđuje Kotarskom redu u Brodu. Sadržaj je pomalo neprimjeren pa nećemo iznositi sve detalje vezane uz scenarij kada je učitelj ostao s mještanima. Zaključak dovoljno govori za sebe. Nasilnici su dobili zatvorsku kaznu od pet i tri dana zatvora. Treba i u ovom slučaju postupiti pedagoški i navesti razlog navedene kazne, prema kotarskom uredu. „Učitelja grdio te mu ugled pred škol. djecom krnjio,

stoga se slavnoistu ponizno zamoljava dotičnike, što osjetljivijom kaznom kazniti, za da se u buduće i kojem drugom tamošnjem žitelju neprohtjedne na ovako su ovi i nepristojni način učitelja napasti“ (HR-DASB, KUB, kutija 5, Upravna općina Sibinj Kotarskom uredu u Brodu, 7. 11. 1888.).

Način izražavanja nam mnogo govori o kontekstu vremena kojeg pokušavamo rekonstruirati. Primarno, spominje se termin „ugled“ učitelja, a sekundarno da se ne ponovi ista situacija. Za verbalno zlostavljanje učitelja dva su mještana dobila zatvorsku kaznu od ukupno 8 dana. Učitelj je napravio neobičnu metodu i poslao učenike kući. Tome inače i teže svi učenici kada ih pitate što bi radili. Uvijek žele ići malo ranije kući. Ne svi, ali širenjem obrazovne platforme (1871.-1888.) se sužavala masivnost sadržaja i povećavala integrativnost pristupa. Predstavnik Monarhije, lokalna uprava u ovom slučaju staje iza učitelja i šalje poruku ostalima. Kako se radi o neobičnom pristupu učitelja, možemo ga samo pohvaliti da je tako napravio jer je za očekivati bilo suprotno, da su djeca izbačeni iz nekontrolirane situacije i puštena kući. Učitelj je taj pristup, koji je bio svakako suveren i pedagoški, vidio u vizualizaciji nekoliko mještana koji su se s njim bili spremni fizički obračunati, što je svakako suprotno od onoga što je trebao postići s tim činom. Sreća je bila u funkcionalnosti upravnih institucija, gdje su svi odmah napravili što je i bilo za očekivati, suprotno od reakcije mještana. Ono što je bilo logično iz same prijave učitelja se i potvrdilo s radom ostalih institucija, čiji je dio i ova škola bila.

Novac je svakako dio života čega je bio svjestan i Andrija Galić, učitelj iz Sibinja. Njegova mjesečna plaća je bila 26 % veća od prosječne učiteljske u okolini (520 forinti godišnje) (HR-DASB, KUB, kutija 5, Izkaz plaća učitelja UOS, 8.1886). Nekima to nije bio problem i predstavljao je poticaj, dok je drugima bio izvor negativnog sadržaja. Da je učitelj Galić živio onako kako je i djelovao u radu, koliko mu je fizički bilo moguće svjedočio je i istražni postupak. Napadnut mu je školski vrt („pokušalište i bašča“) u tri sata ujutro tijekom listopada 1888. godine. Mještanim, čije ime nećemo spominjati, je uočen sa tri konja kako je uništio ogradu od školskog vrta i uništio mu dio pokušališta i vrta. Da ne budemo zločesti, biti ćemo sažeti i reći da je prekršitelj bio odveden u općinski ured sa dvojicom „patrolaca“ (općinskih stražara). U tom trenutku se tu nalazilo „sjemenište i cjepiljnjak“. Materijalna šteta je bila procijenjena na 9 forinti. Da je incident bio planiran govori podatak da je sam počinitelj nakon učinjene štete sam odveo svoje konje do općine. Ono što je važnije od štete je da je cijela iduća godina praktičnog rada, bila ako ne uništena barem ograničena, jer svi znaju da se tijekom jeseni pripremaju stvari za proljetne aktivnosti u vrtu. Tim je smje-

rom išao i sam učitelj Galić. Očigledno su ga htjeli usporiti u tom pravcu i osujetiti njegov „ugled“ što je već bio slučaj u susjednom naselju. Slučaj je zaprimo seoski starješina te ga predao Kotarskom uredu u Brodu koji je realizirao i nadoknadio materijalnu štetu do konca godine (HR-DASB, KUB, kutija 7, UOS Kotarskom uredu Brodu, 11. 12. 1888.). Slučaj je negativan, ali je evidentno da je pedagogija kao disciplina u pučkim školama na svim razinama imala pozitivnog efekta jer je nekome smetao progres.

Zaključak

Pučko školstvo Požeške županije nakon zakonskih promjena u listopadu 1888. godine je imalo novosti za ponuditi. Pedagogija pučkog školstva u pravilu učiteljima predstavlja problem jer im onemogućava statistički pogled u učionici, na koji su primorani zbog niza novosti koje su unijete nakon 1871. godine. Autor ovog teksta smatra da je došlo do definiranja pedagoških normi (a time i pedagoga – osoba koji su te norme provodili) stvaranjem pedagoške dokumentacije te njene arhive, odlukom o ukidanju Vojne krajine na području Slavonije u lipnju 1871. godine. Na političkoj razini to je bilo utjelovljeno s formiranjem školskih vijeća te raščlambom vjeronauka kao predmeta od župnika kao društveno i intelektualno presudne osobe. Pravi se granica sa starim načinom „graničarskog razmišljanja“ u školstvu te se provodi, doduše otežano, ideja iz Beča, jasno izvorno vidljiva u djelima Franza Vaničeka. U tom razdoblju pedagogija se bori za svakog učitelja da im primjerima iz prakse pokaže korisnost detaljnog promatranja svakog podražaja koji izaziva odstupanje od očekivanog. Sažetim pogledom na sadržaj i naziv sačuvane onodobne pedagoške dokumentacije možemo je podijeliti na političku koja je vezana uz školsko vijeće, statističku koja se odnosi na učenike te materijalne uvijete s naglaskom na udžbenike. Daljnja pedagoška razrada je moguća na temelju individualnog pristupa građi.

Praksa pokazuje da se školski vrtovi dobro drže, uglavnom inicijativomiskusnijih učitelja. Statistika govori da je tek jedan na svakih 40 školskih vrtova imao osigurane materijalne uvijete od lokalne uprave, a ostali su morali improvizirati i time gubiti kvalitetu uspjeha u radu. U Beču je bio uzor školskog vrta hrvatskom učitelju, ali su tamo okolnosti djelovanja bile drugačije pa se usporredbi mora pristupiti opreznije. Pedagogiju je moguće unijeti, ali u ograničenim uvjetima, uz veći trud od predviđenog i na manjem broju učenika od očekivanog. Obrasci za analizu stanja učenika uvode kvalitetu, rade se popisi izvrsnosti

učenika, a učiteljima se brani „ugled“. Pedagogija počiva na razumnim temeljima. Ne inzistira na materijalnim prinosima, zahtijeva barem papir s imenom učitelja i njegovim postignućem da se zna da se naradio i da to čuje okolina kako ga idući put ne bi htjela fizički ili verbalno zlostaviti jer je pedagoškim metodama unio okolinu u novo doba. Prethodno razdoblje ne spominje te detalje, koji su uglavnom nebitni na saborskim sjednicama koje prenosi Cuvaj. Pedagogija, kao disciplina u obrazovanju, na koncu pobjeđuje jer joj to praksa potvrđuje primjerima rezultata analize školskih vrtova koji prate i brane učitelja (te odgojne, a ne statističke vrijednosti) na isti način, a dio su upravnog institucionalnog okvira čiji je dio i pučko školstvo. U ovom slučaju Kotarski ured Brod na Savi je pokrivaio 12 upravnih općina sa 47 naselja. Rad kronološki pokriva razdoblje između 1888. do kraja stoljeća.

Bibliografija:

1. Cuvaj, Antun. *Građa za povijest školstva*, svezak VIII, Trošak i naklada Kr. Hrv.-slav.-dalm.zem.vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu. Zagreb.
2. Horbec, Ivana; Matasović, Maja; Švoger, Vlasta. 2017. *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj I: Zakonodavni okvir*. Hrvatski institut za povijest. Zagreb.
3. Inabe, Mitsutoshi. 2015. Pedagogija i psihologija u učiteljskoj školi u Sarajevu (1886.-1918.) za austrougarske vladavine, *Anali za povijest odgoja*, Vol 14, 31-47.
4. Jagodar, Josip; Kolar, Berbić Emina. *Kultura pamćenja Slavenskog Kobaša u povijesno jezičnom kontekstu*. 2020. 102.-111. Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku - Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. Osijek.
5. Krušić, Vladimir. 2016. Tituš Brezovački – kazalište kao pedagogija, *Hrvatski: časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskog jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture*, god. XIV, br. 2, 9-25.
6. Kunac, Sani. 2015. Kreativnost i pedagogija, *Napredak*, 156, (4), 423-446.
7. Matijević, Milan. 2009. Značajni pedagozi i najvažnija pedagoška djela u Hrvatskoj tijekom 20. stoljeća, *Napredak*, 150, (3-4), 301-319.
8. Mozaweb, 3 d scena, Svjetske religije, 2020.
9. Ostajmer, Branko. 2017. Đakovački učitelj Ivan Kocić Jergović, *Zbornik Muzeja Đakovštine (1334-773X)* 13, 13; 67-92.
10. Radošević, Ljiljana. 2002. Biblija – knjiga života pedagoški pristup, *Kateheza*, 24, 51-60

11. Šetić, Nevio. 2011. Sto četrdeset godina Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, *Napredak*, 152, (3-4), 353-372.
12. Škuljević, Krešimir. 2017. Pučko školstvo slavonske Vojne krajine u sedamdesetim godinama 19. stoljeća na primjeru sibirjske općine, *Prilozi za povijest Broda i okolice*. Knjiga 3, podnaslov „Djelatnosti mjestnog školskog vijeća“. Slavonski Brod.
13. Škuljević, Krešimir. 2019. Pedagoški standardi obrazovanja Slavonske Vojne Krajine tijekom njene reintegracije, *Foo2rama* (3). Slavonski Brod. 105.-117.
14. Škuljević, Krešimir. 2019. Pučko školstvo sibirjske općine između 1881. i 1886. godine, *Povijest u nastavi*, 30, 83-97., podnaslov „Mjesno školsko vijeće i njihova obrana obrazovanja u javnoj upravi“. Zagreb.
15. Škuljević, Krešimir. 2020. *Pedagogical standard in northern Croatia at the end of the 19th century*, 53-68.
16. Škuljević, Krešimir. 2020. *Škola u Ruščici (1830.-2020.)*, podnaslov „Dosadašnja razmatranja o udžbenicima s oriovačkim i garčinskim kotarom“
17. Vaniček, Franz. 1875. *Specialgeschichte der Militärgrenze*, IV. 448-593. Beč.
18. Žalac, Tomo. 1974. Rad na povijesti školstva i pedagogije u Hrvatskoj u doba drugog svjetskog rata, Vol. 6., No 3., *Časopis z suvremenu povijest*, 165. Zagreb.

Periodika:

1. *Napredak*, 1886. Ur. Modec, Ljudevit. Naklada Dragutina Albrechta. Zagreb.
2. *Školski vrt – list za promicanje školskog vrtlarstva, pčelarstva i svilarstva*. 1897. Ur. Šrabec, Oton; Ciganović, Josip. Tisak ign. Granitza. Zagreb.

Neobjavljena građa:

1. Državni arhiv u Slavonskom Brodu, fond Kotarski ured Oriovac (1873.-1881.), kut. 48, Cjenik Narodne tiskare Constantina Thrumića u Vinkovcima, 1876.
2. Državni arhiv u Slavonskom Brodu, fond Kraljevska kotarska oblast u Brodu na Savi (1881.-1918.)

Application of public school pedagogy after the legislative legalization of the Brod district in 1888

Abstract

Work is new in the area of educational pedagogy in practice after 1888. It is based on the Archives of the Kotar Office Brod, Savings of the Požega County, the magazine „Školski vrt“ and „Napredak“, and published literature. The thematic is followed by the pedagogy of the school education and its change in the approach towards the educational work of the school education. How the work would not only be with a theoretical approach based on a legal breakdown and public debates, it is complemented by records, documents, extracts and other documentation from schools, (and public administration) for the county of Požega County. The practice has shown that school gardens are well-held, mainly by an initiative of more experienced teachers. Models for analysis of student status introduce quality, work lists of excellence of discipleship, and teachers defend themselves, respected. Pedagogy is based on a reasonable basis. The preceding period does not mention these details, which are mostly irrelevant to the meetings held by Cuvaj. Ultimately, pedagogy wins because this practice confirms it by examples from practice that accompany and defend teachers in the same way and are part of an administrative institutional framework of which it is part of the educational framework.

Key words: pedagogy, District Office Brod na Savi, elementary school.

